

Dues vegades a la vida Bauman va haver de marxar de Polònia: nascut a Pozna el 1925, va fugir dels alemanys amb la seva família quan va esclatar la guerra, el 1939, a la Unió Soviètica. Hi va tornar com a comissari polític. Després dels estudis va ser professor de sociologia a la Universitat de Varsòvia. El 1967 va deixar el Partit Comunista; just després va perdre la càtedra i va emigrar a Israel, des d'on el 1971 li van oferir una càtedra a la Universitat de Leeds. En nombroses obres (*Postmodern Ethics*, *Wasted Lives* i *Liquid Modernity*) ha analitzat la precarietat de les condicions de vida en el món actual globalitzat. En les seves obres ha encunyat el terme de modernitat "líquida" o líquida. El seu nou assaig sobre migracions i alarmisme (*Strangers at Our Door*) apareixerà en alemany la setmana que ve publicat per l'editorial Suhrkamp. Des de la mort de la seva primera dona, Bauman viu a Leeds amb la sociòloga Aleksandra Kania, filla de l'antic dirigent del Partit Comunista polonès Bolesław Bierut.

—Professor Bauman, vostè va ser refugiat. Què desencadenen els titulars sobre la crisi migratòria que amenaça de desbordar Europa?

—Temo que estem vivint el començament d'un desequilibri enorme. L'augment sobtat de migrants que truquen a les portes d'Europa, conseqüència del nombre creixent d'Estats fallits o en descomposició, atia una por profunda que el benestar i fins i tot la supervivència de la societat estan amenaçats. I aquest pànic crea un clima polític explosiu, sobretot perquè els polítics basculen maldestrament entre aspiracions no conciliadores: aïllament i integració.

—És probable que les migracions massives triguin a aturar-se. Europa està condemnada a la impotència, no té sentit limitar l'arribada amb quotes i topalls?

—Ni les causes de les migracions massives desapareixeran ni la imaginació creixent respecte a com limitar-los l'entrada té gaire recorregut.

—Però la política no es pot permetre el fatalisme.

—La situació és inevitablement ambivalent. El pànic, tal com l'estem vivint,

EFE

deriva fàcilment en una catàstrofe moral: en el pecat de la indiferència davant de les tragèdies i els crits de socors dels qui pateixen. Els esdeveniments corpedors es converteixen en una rutina, en la normalitat. La crisi és neutralitzada moralment: els migrants i el que els passa o el que se'n fa, ja no és contemplat des d'un punt de vista ètic. Tan bon punt l'opinió pública entén els refugiats com un risc per a la seguretat, queden fora de l'àmbit de la responsabilitat moral. Se'ls

deshumanitza, se'ls objectiva, se'ls col·loca fora del marc en què es considera necessària la solidaritat i la compassió.

—L'obsessió per la seguretat, la islamofòbia i l'exclusió social dels immigrants no fomenten la radicalització en totes dues bandes?

—La por, l'odi, el ressentiment i l'exclusió posen en marxa una profecia autocomplerta. La inclusió i la integració són les armes més poderoses d'Occident. No hi ha cap altra sortida a la cri-

ZYGMUNT BAUMAN

«El nacionalisme és una substitució»

Zygmunt Bauman, de 90 anys, és un dels més grans pensadors del nostre temps. Ara treballa en la crisi migratòria, i ens explica el seu nou projecte, 'Retrotopia.'

si en què es troba la humanitat a banda de la solidaritat. La distància, la barrera entre nosaltres i els altres, els d'aquí i els de fora, s'ha de superar. El primer pas és iniciar el diàleg. Els estrangers s'han de convertir en veïns.

—**La por del que és estranger, desconegut, és una reacció intuïtiva; la conseqüència és evitar-hi el contacte. Els autòctons i els immigrants viuen els uns al costat dels altres, però no els uns amb els altres, no es relacionen.**

—Els separa la frontera invisible del silenci. La proximitat social i física han estat estretament lligades durant molt de temps en la història de la humanitat. Avui dia estar allunyat dels altres s'ha convertit en la condició permanent. El problema de les societats modernes no pot ser com eliminar els estrangers, sinó com es pot viure en veïnatge amb ells. La coincidència entre proximitat física i social està alterada. Aquesta situació és totalment nova: l'estranyesa davant els

forasters ja no és una irritació passatgera. Els estrangers es queden i no volen anar-se'n, encara que la gent per dintre té l'esperança que acabin marxant. No són ni convidats ni visitants, no són enemics absoluts però tampoc veïns coneguts. Continuen sent estrangers perquè, si més no en part, s'escapen del codi local, refusen la manera de viure local i insisteixen en la seva singularitat.

—**Mantenen la seva visibilitat perquè expressen la seva condició de forasters i el fet de ser diferents, per exemple amb el vel. Com es pot superar la contradicció del terme estranger, que és algú que conviu amb nosaltres però que no és dels nostres?**

—Cal tenir present la situació dels refugiats, o més ben dit, el seu dilema. Com que fuig a causa de la pobresa o la violència, el refugiat perd la seva pàtria i no n'obté una de nova, perquè no és un emigrant. Els refugiats es troben en un espai buit, en realitat no són ni nòmades ni sedentaris. Són un element perfecte per ser estigmatitzats, per al paper de l'espantacells que es crema en lloc de les forces mundials del mal.

—**La immigració descontrolada encarna el trencament de l'ordre. Els nousvinguts, del desarrelament dels quals ens sentim culpables, ens recorden la nostra vulnerabilitat, la fragilitat del nostre benestar?**

—El refugiat, com va escriure Bertolt Brecht en el seu poema "El paisatge de l'exili", és un missatger de la desgràcia. Ens porta la males notícies, els conflictes i els atacs de llocs llunyans fins a la porta de casa. Ens mostra que hi ha forces mundials, que costen d'imaginar, que tenen una influència molt lluny de casa nostra, però que són prou poderoses per perjudicar també la nostra vida.

—**En la xenofòbia, doncs, es fa responsable del missatge al missatger? Contra les forces de la globalització, que són difícils d'entendre, poc hi podem fer.**

—Al refugiat li cau a sobre una ràbia derivada. El boc expiatori alleuja el sentiment inquietant i humiliant de la nostra desemparedada i de la inseguretat existencial, sentiments als quals tots estem exposats en la modernitat líquida. Això és una oportunitat per al polític que vol captar vots i treure partit de les pors que l'arribada de gent de fora desencadena. La por acumulada davant del descon-

→ gut busca una vàlvula d'escapament. La promesa de deixar a fora els estrangers no desitjats és una mena d'exorcisme: el fantasma que porta la por de la incertesa ha de ser expulsat.

—El polític populista és un xarlatà i un xaman?

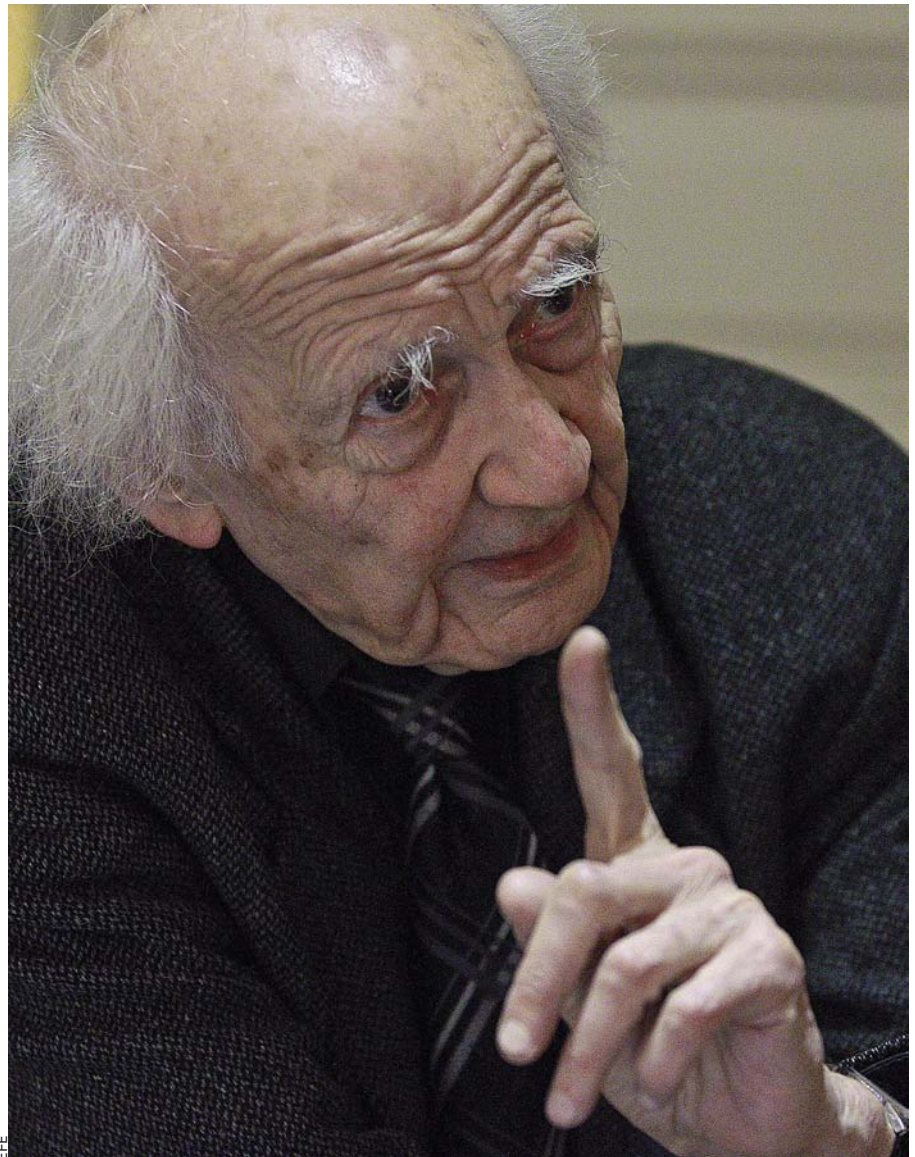
—Avui dia la política es mou sota les condicions d'una incertesa endèmica. La seva capacitat d'influència és local, mentre que els problemes que ha d'afrontar són globals. En la transició d'una fase sòlida a la fase líquida, volàtil, de la modernitat, vivim la separació creixent entre política i poder. Les forces desbocades de la globalització s'escapen del control dels Estats nació. Cada cop més, les institucions polítiques es demostren inadequades per gestionar nous reptes. La societat fragmentada ja no forma una comunitat; la sobirania territorial de l'Estat nació està erosionada. L'Estat perd la seva capacitat de resoldre problemes i així la seva funció protectora.

—La democràcia, que necessita el marc de l'Estat nació, fracassa davant de la discrepància creixent entre objectius i mitjans per actuar amb efectivitat?

—La crisi de la democràcia, als ulls dels ciutadans, prové de la seva incapacitat real i suposada de gestionar la situació actual. La desorientació dels polítics, la idea que no hi ha cap alternativa, que les coses no es poden fer de cap altra manera, es percep com una capitulació. L'atracció de l'home fort o la dona forta —Donald Trump als Estats Units i Marine le Pen a França— es basa en l'afirmació i la promesa no demostrada que ells podrien actuar diferent, que en la seva persona hi ha l'alternativa.

—L'anunci de reordenar les relacions a través de murs, prohibicions d'entrada i expulsions té clarament un poder d'atracció temptador.

—El nacionalisme i l'evocació de la unitat ètnica són una substitució dels factors d'integració que falten en una societat que es desintegra. L'Estat nació no recuperarà mai el seu poder. Ja fa temps que les grans ciutats del món s'han convertit en els laboratoris de les noves societats barrejades. En aquestes ciutats les tensions entre mixofília i mixofòbia es resolen en el pluralisme de les cultures. L'aïllament és una temptació enganyosa. Les portes són obertes, ja no es poden

EFE

tancar. La legitimació de l'Estat nació es basava en tres pilars: la seguretat militar envers l'exterior, l'Estat del benestar a l'interior i el fet de compartir una llengua i una cultura. Aquesta tríade se n'ha anat en orris.

—Què s'ha de fer perquè no anem a parar en el ressorgiment d'un món sempre en guerra, tots contra tots, contra el qual Thomas Hobbes al començament de l'Edat Moderna va proposar l'Estat nació com a garant de la llibertat i la seguretat?

—Umberto Eco, un dels últims grans savis universals, insistia en la diferència fonamental entre migració i immigració. En la praxi política sempre es confonen. La immigració la pot planificar i dirigir

per llei un Govern. La migració, en canvi, és com un fenomen natural incontrolable. Simplement passa; ultrapassa l'autoritat de qualsevol Estat nació, igual que un terratrèmol o un tsunami. A les metròpolis del món, s'hi apleguen grups que viuen a la diàspora, sense que ningú hagi planificat el procés. A Londres, hi viuen 70 comunitats lingüístiques, ètniques, religioses i ideològiques diferents. S'assimilen no pas diferentment (o només superficialment) que els immigrants del segle XIX. Els turcs a Alemanya volen ser ciutadans lleials a Alemanya, però també volen continuar sent turcs. Per què? Tots són producte de la migració, no pas de la immigració. Però nosaltres anem fent com si la migració

fos el mateix que la immigració: planificable, regulable, controlable amb normatives fetes a Berlín, París o Londres.

—**No tenen més remei que fracassar, aquests països, en voler dominar el problema global amb mitjans nacionals i locals? La integració, l'objectiu que tots volen aconseguir amb una vareta màgica, és una quimera?**

—Els ressagats de la modernitat, que vergonyosament i falsament anomenem països en vies de desenvolupament, són davant les portes d'Occident i hi aconseguiran entrar. Aquesta evidència porta a una segona idea que el difunt sociòleg alemany Ulrich Beck, un gran col·lega, va formular: ja fa temps que vivim, ens agradi o no, en una situació cosmopolita amb fronteres difuses i una dependència universal recíproca. Però el que ens falta és la consciència cosmopolita.

—**La percepció cognitiva de l'espai social va més lenta que el desenvolupament real i condueix la política a decisions equivocades?**

—Hem de començar a desenvolupar i fomentar aquesta consciència cosmopolita, la idea de la interdependència global. Aquest procés és complicat, perquè requereix un gir en la manera de pensar. La pregunta ja no pot ser: què és bo per a mi i per al meu país, posem per cas Hongria; sinó que Viktor Orbán s'hauria de preguntar: què hauria de fer Hongria per convertir la Unió Europea, a la qual pertany, en una part del món millor i més forta?

—**El Regne Unit n'ha sortit, amb el Brexit. Anar cadascú per lliure sembla encara més atractiu.**

—La convocatòria del referèndum per part de David Cameron va ser una ximpleria política descomunal. El famós jurista, tristament cèlebre, Carl Schmitt definia la sobirania com el dret de donar nom a l'enemic. La identitat és el germà bessó de l'enemistat: nosaltres som qui som perquè tenim un enemic comú. Així van funcionar les persones de les tribus primitives de caçadors i recol·lectors fins als Estats nacionals del segle XIX i la

primera meitat del XX. En la història de la humanitat la integració i la segregació sempre han anat de la mà: nosaltres i ells. Això s'ha acabat, "ells" són aquí, entre nosaltres, on és l'enemic? Hem de tornar a aprendre l'art de la integració, renunciant als extrems de "o això o allò", si volem fer justícia a la nostra situació.

—**Els qui no aconsegueixen entrar són aparcats en camps miserables. Cada cop més polítics europeus defensen que se'ls mantingui allà a llarg termini.**

—Aquests refugiats són tractats com deixalles humanes. Han perdut el dret a autodeterminar-se i autoafirmar-se. Estan fora de la llei, sense cap dret com a individus. La seva perspectiva de reinventar-se en la societat d'acollida és cada cop més baixa. Són persones sense identitat i sense atributs, per a nosaltres són una cosa inimaginable i impensable.

—**Sense lloc en la consciència cosmopolita. Es reforça precisament en l'època de la universalitat la necessitat d'un retorn a la comunitat dels iguals?**

—Ha sentit mai el concepte de "retrotopia"?

—**No, però em sembla que ja entenc a què es refereix.**

—Miri, li revelaré el meu nou projecte: *Retrotopia* serà el títol del meu pròxim llibre. Fa 500 anys Thomas More va escriure la seva obra *Utopia*, el projecte d'un país a enlloc, un país que no existeix, un lloc millor que encara no s'ha fet realitat. Retrotopia també és un lloc que no existeix però no pas perquè encara no s'ha fet realitat, sinó perquè ja ha deixat d'existir.

—**A diferència de la utopia, la retrotopia simbolitza l'enyorança d'un pas-sat que s'idealitza però que no es pot recuperar.**

—Somien un món segur, un món del qual puguem refiar-nos, un món que es correspongui amb la idea que en tenim. Durant els segles posteriors a Thomas More el món modern era optimista, anava de camí a la utopia. Quan era jove, fa molt i molt de temps, jo creia impertorbablement en el progrés. Estava conven-

çut que una societat sense utopia era insuportable: "El progrés", va escriure Oscar Wilde, "és la realització d'utopies". La utopia és l'esperança en una vida millor en el futur. La humanitat persegueix una terra millor i hi deixa el seu segell.

—**I actualment està temptada de fer marxa enrere?**

—Avui vivim el canvi de rumb probablement més important en el pensament predominant. Els joves d'Europa i probablement també a Alemanya no esperen guanyos en el futur, sinó pèrdues. Són la primera generació des de la Segona Guerra Mundial que tem que no assolirà ni mantindrà les condicions i la qualitat de vida dels seus pares. Pel que sembla, França és el país més pessimista d'Europa. A una gran majoria la preocupa que el futur sigui pitjor que el present. Increïble! Juntament amb la modernitat, les utopies veien la llum del món i podien desplegar-se només en el clima de la modernitat. La seva fi marca també el final de la modernitat.

—**Les grans utopies del segle XX han fracassat, han sigut caricatures sanguinolents d'una il·lusió. Però continua intacta la idea fonamental del progrés, no tan sols en l'àmbit de la ciència i la tècnica, sinó també en el de la moral?**

—En la meua idea de retrotopia, l'àngel de la història ha fet un gir de 180 graus. Els valors que es relacionaven amb les dues direccions oposades de passat i futur han intercanviat els llocs en l'eix temporal. La decepció té esperança en el futur. En comptes d'un temps sense preocupacions, vivim una catàstrofe rere l'altra: terrorisme, crisi financera, una economia estancada, atur, precarietat. La idea del progrés promet menys esperança en la millora de la situació personal que la por de quedar res-sagat i despenjat. Per això ens girem cap al passat i avancem cegament.

—**Però el progrés no ha sigut sempre cec?**

—En la paràbola de Franz Kafka *La partida*, el servent pregunta: "Cap a on cavalca, senyor?". El senyor contesta: "No →

«L'estranyesa davant els forasters ja no és una irritació passatgera. Els estrangers es queden i no volen anar-se'n, encara que la gent per dintre té l'esperança que acabin marxant»

**Nova
maqueta**

**Nous
opinants**

**Nou
format**

**Nou
Temps**

**Ja al teu
quiosc**

Per fer-te
subscriber entra a
www.eltamps.cat
escriu-nos a
[subscripcions@
eltamps.cat](mailto:subscripcions@eltamps.cat)
o telefona al
902131025.

Us atendrem de
9.00 a 14.00 hores

«El sentiment general de precarietat dilueix els llaços entre persones i atia la desconfiança de tots contra tots»

→ ho sé, lluny d'aquí, lluny d'aquí i prou. Cada cop més lluny... aquesta és la meua destinació". Així descriu Kafka la fatalitat en dues frases. Aquesta és la situació en què ens trobem nosaltres.

—**Podria ser que la fatalitat de la història de la humanitat conduís a una guerra civil global en comptes de la unió en una societat cosmopolita que proposava Immanuel Kant?**

—Molt bona pregunta, però jo només puc dibuixar un mapa de carreteres, no li sabria dir quin camí agafarem.

—**I com és aquest mapa?**

—Malgrat tots els conflictes, les guerres, les lluites de classe, al capitalisme primerenc els nostres avantpassats tenien un avantatge: la morfologia de la convivència humana obligava a la solidaritat. Henry Ford sabia que havia de pagar un sou decent als seus treballadors per garantir el seu propi èxit. Aquesta assegurança de reciprocitat ha quedat eliminada unilateralment pel neoliberalisme en la seva forma de societat oberta. La solidaritat social ha estat apartada en favor de la responsabilitat individual. S'ha convertit en una qüestió de l'individu procurar per la seva subsistència en un món descompost i imprevisible, encara que els seus recursos siguin totalment insuficients. El sentiment general de precarietat, que ha arribat amb el procés de desregulació econòmica, dilueix els llaços entre persones i atia la desconfiança de tots contra tots. El progrés representa l'amenaça a través de la transformació constant. Tota persona és un contrincant i un adversari potencial per als altres. Això és molt intranquil·litzador.

—**En la inseguretat de la societat competitiva hi ha l'amenaça de la violència?**

—Totes les amenaces s'uneixen en la forma de l'immigrant il·legal. És l'adversari fantasma ideal. En comptes d'estereotipar-lo, se l'ha de personalitzar per desactivar l'odi contra ell. Té dret, com a individu, no com a representant d'una categoria, raça o religió, a ser tingut en compte. I l'única manera de fer-ho passa per l'entesa, és a dir, amb diàleg.

—**Amb la tolerància no n'hi ha prou?**

—Sovint la tolerància només és l'expressió de la indiferència. Fes el que vulguis, mentre no em molestis. Si vols posar-te de cap per avall i fer el pi, fes-ho, si et ve de gust. En contraposició a això hi ha la solidaritat, l'interès pels motius i les intencions dels altres, l'exploració de l'estranger: per què fas el pi? Parlem-ne! És significatiu que el papa Francesc apel·li insistentment a la cultura del diàleg. És l'única manera de percebre l'altre com a interlocutor de ple dret i respectar-lo.

—**Vostè es va exiliar, i va perdre la seva pàtria, Polònia.**

—Un polonès en un tren estranger.

—**Va sentir mai la seva identitat amenaçada?**

—Vaig arribar a Leeds, a la universitat, quan tenia 45 anys. Tot era diferent: la llengua, la cultura, la història. Evidentment, va ser un període traumàtic. Em van caldre deu anys per tenir una entesa fluida, una autèntica reciprocitat amb els meus col·legues del món acadèmic britànic. Però els meus problemes no els vaig percebre com una alteració de la meua identitat. La recerca d'una identitat forma part de la retrotopia: com que no trobo la felicitat en el futur, emprenc el retorn cap al passat. L'historiador Eric Hobsbawm va dir que les persones comencen a parlar d'identitat quan deixen de parlar sobre el que tenen un comú.

—**Professor Bauman, moltes gràcies per l'entrevista. ◉**